

*До разової спеціалізованої
вченої ради ID 16917
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Островерхова Дмитра Олександровича
на тему: «Теоретико-правові та методичні засади експертного оцінювання
відповідності веб-сайту вимогам доступності», подану на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення рукопису дисертації Д. О. Островерхова та ознайомлення з його науковими публікаціями дає підстави для попереднього висновку, що здобувач виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених завдань. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність та своєчасність теми рецензованого дисертаційного дослідження не викладає жодних сумнівів.

Інтернет стає все більш важливим ресурсом у багатьох аспектах життя, серед яких: загальнодержавна інформація у сфері безпеки та екології; адміністративні, соціальні та комунальні послуги; освіта та навчання; комерція; новини; громадська участь; охорона здоров'я тощо. Важко уявити життя сучасної людини без інтернету. Ми вже звикли читати новини та книжки онлайн, передивлятись відео, спілкуватись з друзями, записуватись на прийом до лікаря, купувати необхідні речі та їжу не виходячи з дому. Це не тільки зручно та швидко для всіх користувачів, але й у багатьох випадках, є єдиним способом для людей з обмеженими можливостями керувати своїм життям самостійно, а саме – шукати і знаходити роботу, замовляти продукти та ліки, мати доступ до медичних послуг, сплачувати банківські рахунки, спілкуватись, тощо. Втім, більшість інтернет-ресурсів розроблені без урахування користувального досвіду людей з інвалідністю, як наслідок – неможливість для певної групи людей мати рівний справедливий доступ до інформації, послуги, сервісу.

Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до діяльності людини в усіх сферах національної економіки, провідне місце серед яких посідає необхідність забезпечення цифрової доступності. Останнім часом цей термін набуває все більш широкого значення й охоплює не тільки технічну можливість доступу до інтернет-ресурсів, але й торкається глибших аспектів, зокрема інклюзивності, рівності можливостей, цифрову компетентність користувачів, зручність та безбар'єрність застосування цифрових сервісів. У контексті цифрової трансформації процесів діяльності людини цифрова доступність перестає бути додатковою перевагою, а переходить на новий, більш високий рівень – стає необхідною умовою для реалізації право кожного на отримання якісних послуг.

У грудні 2025 року Верховною Радою зареєстровано два альтернативні законопроекти «Про цифрову доступність в Україні» та «Про цифрову доступність цифрових ресурсів та електронних послуг». Дані законопроекти передбачають встановлення обов'язків щодо забезпечення цифрової доступності для органів державної влади, місцевого самоврядування та юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, що надають соціально значущі послуги або товари у сфері надання цифрових ресурсів й електронних послуг, та поширюють свої вимоги в галузях транспорту, банківських і фінансових послуг, електронної комерції, медицини, освіти, культури, енергетики, поштового зв'язку, аудіовізуальних медіа-сервісів, лотерей, а також на платіжні застосунки, платіжні пристрої й інформаційні термінали, введені в експлуатацію після набрання чинності законом. Також в зазначених законопроектах вказується на адміністративну відповідальність за недодержання суб'єктами надання цифрових ресурсів та електронних послуг вимог національного стандарту. У вищезазначених альтернативних законопроектах термін «цифровий ресурс» визначається як сукупність програмних засобів та електронних інформаційних ресурсів, доступ до яких отримують із використанням Інтернету, зокрема: веб-сайтів (веб-порталів), мобільних додатків, а також інших електронних сервісів, що забезпечують поширення або надання інформації. Національним стандартом ДСТУ EN 301 549:2022 «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ» (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT), що набув чинності 15 червня 2022 року, встановлено функційні вимоги щодо доступності продуктів і послуг інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи веб-сайти, електронні документи, програмне забезпечення, зокрема, мобільні застосунки та цифрові пристрої.

Зміст наведених вище законопроектів підтверджує тезу, що експертна інституція має відігравати значну роль в процесі розвитку та забезпечення доступності в цифровому середовищі, в частині наукового та методичного забезпечення, а головне шляхом здійснення практичної експертної діяльності в цьому напрямку. Встановлення відповідності продуктів і послуг інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи веб-сайти, електронні документи, програмне забезпечення, вимогам щодо цифрової доступності, є дослідженням, яке потребує спеціальних знань у галузі комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, і згодом може бути предметом судового розгляду, а значить і судової експертизи.

З огляду на вищезазначене, розроблення науково обґрунтованих основ формування та реалізації теоретико-правових та методичних засад експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо доступності на підґрунті узагальнення та систематизації, обумовлює актуальність обраної Д. О. Острроверховим теми дослідження.

Крім того, обрана тема дисертації відповідає й узгоджується із положеннями:

– Закону України від 21 березня 1991 року № 875–ХІІ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (із змінами);

– Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, що затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/5021;

– Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року №366-р (із змінами);

– Концепції розвитку цифрових компетентностей, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 167-р;

– Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р;

– пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини» й «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби із злочинністю в Україні» Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затверджених Постановою загальних зборів Національної Академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12–21.

Тема дисертаційного дослідження розглянута та схвалена відділенням кримінально-правових наук Національної академії правових наук України (Перелік затверджених у 2022 році тем дисертаційних досліджень з юридичних наук, № 1149), а також затверджена Вченою радою Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (протокол № 09 від 14 грудня 2022 року).

З огляду на актуальність цієї проблематики для правозастосовної діяльності, розвитку наук кримінально-правового циклу, вважаємо, що обрана Д. О. Островецьким тематика потребує свого дослідження, а отже, є нагальною та своєчасною.

Методичні основи дисертаційного дослідження. Автором як мету роботи обрано розроблення науково обґрунтованих основ формування та реалізації теоретико-правових та методичних засад експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо доступності на підґрунті узагальнення та систематизації теоретичних, правових і методичних основ цифрової доступності. Вказана мета означила спрямування наукового пошуку в роботі, його завдання, об'єкт та предмет дослідження (с. 31–32).

Структура роботи є логічною та сприяє послідовному розкриттю основних питань теми, забезпечує фокус наукової уваги на найбільш значущих з теоретичної та практичної сторони аспектах. Здобувачем правильно здійснено вибір методів наукового пізнання, а також забезпечено їх використання у дослідженні (с. 32–33).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Наукові положення, пропозиції та рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими. Результати дослідження ґрунтуються на аналізі автором наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених інституту судової експертизи, досліджень цифрової «доступності», залученню обізнаних осіб у судових провадженнях і процесуальному порядку їх залучення.

Нормативно-правову основу дослідження складають Конституція України, закони України та інші чинні нормативно-правові акти.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації за характером й змістом полягає у тому, що проведене дослідження за характером і змістом вивчених питань є одним із перших в Україні комплексним науковим дослідженням теоретичних і методичних засад експертного оцінювання відповідності веб-сайтів вимогам щодо «доступності». За результатами здійснених наукових пошуків сформульовано низку концептуальних положень та обґрунтованих висновків і рекомендацій.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих з теми дисертації, підтверджено достатністю їх відображення у наукових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. До того ж, Д. О. Островерхов має достатній рівень апробації результатів дисертації, про що свідчить кількість виступів із доповідями на засіданнях міжнародних науково-практичних конференцій.

Відсутність порушення академічної доброчесності підтверджено результатами аналізу дисертаційного дослідження Д. О. Островерхова, який чітко окреслив коло власних досліджень, а під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, зробив відповідні посилання. Не вбачаємо також реального або потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача, його наукового керівника та інших членів разової ради.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що їх можна використовувати у науково-дослідній роботі, законотворчій діяльності, правозастосуванні та освітньому процесі.

Зазначене вище є підставою для позитивної оцінки дисертації Д. О. Островерхова як самостійного наукового дослідження з актуальної та важливої для юридичної науки проблеми. Дисертація відображає всі основні положення та висновки проведеного дослідження, є граматично витриманою і логічно структурованою науковою працею.

Разом з тим, загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не виключає відсутності у ньому дискусійних моментів, наявності положень, які потребують уточнення або додаткового обґрунтування. Основні зауваження зводяться до наступного:

1. У роботі автором наголошується на необхідності розроблення методичних рекомендацій з оцінювання веб-сайту щодо його відповідності вимогам Національного стандарту щодо «доступності» із врахуванням низки перелічених особливостей (с. 10, 284), а також наведено алгоритм послідовного процесу оцінювання (тестування) веб-доступності (Додаток Б). На нашу думку, запропонування здобувачем саме окремого проєкту відповідних методичних рекомендацій, оформлених відповідно до встановлених правил, додало б роботі більше прикладної спрямованості.

2. Слід звернути увагу на емпіричну базу дослідження. Зокрема, її склали результати анкетування 158 респондентів, серед яких: судді (слідчі-судді) – 27 осіб; слідчі (прокурори, дізнавачі) – 98 осіб; оперативні працівники – 33 особи (с. 388–390). Також опитані представники відповідних установ і підрозділів Національної поліції Харківської, Полтавської, Сумської, Дніпропетровської та Рівненської областей. Однак, на наш погляд, анкетуванням слід було охопити більшу кількість опитуваних, що забезпечило б більш наглядну репрезентативність дослідження, а для розуміння точок зору респондентів (Додаток В) їх відповіді доцільно було поділити за суб'єктами.

3. Здобувачем проаналізовано сучасний стан нормативно-правового регулювання доступності в Україні, а також світову практику нормативно-правового регулювання цифрової «доступності» на прикладі деяких країн. Однак, у роботі поза увагою залишився розгляд питань щодо внесення змін до діючих нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність в Україні, з урахування запропонованого нового виду досліджень.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, спрямовані на подальший розвиток наукових положень дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та прикладному рівнях.

Викладене дозволяє зробити висновки про те, що дисертація «Теоретико-правові та методичні засади експертного оцінювання відповідності веб-сайту вимогам доступності» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502 та від 03 травня 2024 р. № 507), а також Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 р. № 759), а її автор – **Островерхов Дмитро Олександрович**, на основі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Особою та підпис Вардана Хоша засвідчено.

РЕЦЕНЗЕНТ:

завідувач відділу підвищення кваліфікації судових експертів
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

*Пров. спеціаліст
з підготовки каррової
розрах. відділу каррової*

Вадим ХОША

[Handwritten signature]